

به نام خدا

مستندات قرآنی روش های تربیت فرزند در نهج البلاغه

مؤلف :

مرضیه اکبرپور ششده

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۲)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: اکبرپور ششده، مرضیه، ۱۳۷۱-

Nhjol-Balaghah .Persian .Selection

عنوان قراردادی: نهج البلاغه. برگزیده

عنوان و نام پدیدآور: مستندات قرآنی روش های تربیت فرزند در نهج البلاغه/مؤلف مرضیه اکبرپور ششده.

مشخصات نشر: ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران) ، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری: ۱۶۵ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۲۹۴-۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه -- تربیت خانوادگی

موضوع: Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol - Balaghah -- Domestic education

موضوع: تربیت خانوادگی -- جنبه های قرآنی

*Domestic education -- Qur'anic teaching

Moral education -- Qur'anic teaching

تربیت اخلاقی -- جنبه های قرآنی

رده بندی کنگره: BP۱۰۴

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی: ۹۳۷۲۴۷۱

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: مستندات قرآنی روش های تربیت فرزند در نهج البلاغه

مؤلف: مرضیه اکبرپور ششده

ناشر: ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)

صفحه آرایی، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲

چاپ: زبرجد

قیمت: ۱۳۳۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۲۹۴-۸

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

تحمیدیه

خدایا! تویی سزاوار ستایش‌های نیکو و بسیار بی‌ شمار تو راستودن، اگر تو را آرزو کنند پس بهترین آرزویی، و اگر به تو امید بندند بهترین امیدی.

خدایا! درهای نعمت بر من گشودی که زبان به مدح غیر تو نکشایم، و بر این نعمت باغیر از تو راستایش نکنم، و زبان را در مدح تو می‌کنندگان، و آنان که مورد اعتماد نیستند باز نکنم.

خداوند! هر شاکوئی از سوی ستایش شده پاداشی دارد به تو امید بستم که مراب‌ه سوی ذخائر رحمت و کنج‌های آمرزش آشنا کنی. خدایا! این بنده توست که تو را یگانه می‌خواند، و توحید و یگانگی تو را سزاوار است، و جز تو کسی را سزاوار این ستایش‌ها نمی‌داند. خدایا! مراب‌ه درگاه تو نیازی است جز فضل تو جبران نکند، و آن نیاز مندی را جز عطا و بخشش تو به توانگری مبدل نگرداند، پس در این مقام رضای خود را به ما عطا فرما، و دست نیاز ما را از دامن غیر خود کوتاه گردان که «توبه هر چیزی توانایی».

اهدایه

ثواب این مجموعه ای که در حد بضاعت تهیه شده تقدیم می شود به:

یگانة منجی عالم بشریت، امام حاضر و قلب پندہ ی ہستی، ہمدی موعود (عج) کہ افتخار سربازی خویش را بہ من عطا کرد.

و ہمہ عزیزانی کہ در زندگی ما درم بودہ اند.

مشکروقدردانی

«من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یسکر الخالق»

ضمن ثنا و شکر خداوند که هر چه توفیق و لطف است از اوست باشد. از عنایات و لطف و توجه و مدیریت محترم حوزه و همچنین از معاونت پژوهشی حوزه و تمام کسانی که در این مدت به من منت نهادند و مرا راهنمایی نمودند کمال شکر و قدردانی را دارم.

مشکر و سپاس خویش را از لطف و محبت استاد که مراد این راه راهنمایی و هدایت فرمودند ابراز می‌نمایم و هم چنین مشکر می‌کنم از خانواده فداکارم که در تمام سختی‌ها هم‌ایاری می‌کنند. امیدوارم که این برک سبز مقبول «گاه حق تبارک و تعالی قرار گیرد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱.....	مقدمه.....
۱۵.....	فصل اول: کلیات و مفاهیم.....
۱۶.....	گفتار اول: کلیات.....
۱۶.....	الف: بیان موضوع.....
۱۸.....	ب: اهمیت و ضرورت موضوع.....
۱۹.....	گفتار دوم: مفاهیم.....
۱۹.....	الف: مفهوم روش.....
۲۰.....	ب: مفهوم تربیت.....
۲۵.....	ج: اقسام تربیت.....
۲۷.....	فصل دوم: مستندات قرآنی روش های شناختی تربیت فرزند در نهج البلاغه.....
۲۸.....	الف: توحید.....
۲۸.....	ب: زهد.....
۳۶.....	ج: کرامت نفس.....
۳۹.....	د: آگاهی و آموزش.....
۴۲.....	ه: گسترش معنویت.....
۴۴.....	و: ارزش ها.....
۴۶.....	ز: روش توجه به هدف الهی در امور اجتماعی.....

ح: آخرت گرایی	۴۸
ط: محاسبه نفس	۵۱
ی: الگوپذیری مثبت و شناسایی الگوهای منفی	۵۲
ک: زمینه سازی	۵۴
ل: روش موعظه	۵۶
فصل سوم: مستندات قرآنی روش های عاطفی تربیت فرزند در نهج البلاغه	۶۱
الف: روش پرهیز از تحقیر و احترام به شخصیت دیگران	۶۲
ب: روش آراستن ظاهر	۶۵
ج: روش زینت کردن کلام	۶۷
د: روش ایجاد نشاط اجتماعی	۷۰
ه: روش پیش بینی علمی در امور اجتماعی قبل از وقوع	۷۳
و: روش مهرورزی و همدردی	۷۸
ز: روش مبالغه در پاداش	۸۲
ح: روش تغافل	۸۳
ط: روش تشویق	۸۷
ی: روش بشارت دادن	۹۲
ک: روش عبرت آموزی	۹۴
فصل چهارم: مستندات قرآنی روش های رفتاری تربیت فرزند در نهج البلاغه	۹۹
الف: روش آراستن ظاهر	۱۰۰

- ب: روش زینت کردن کلام ۱۰۰
- ج: امر به معروف و نهی از منکر ۱۰۳
- د: روش امر به معروف و نهی از منکر ۱۰۸
- ه: ایجاد بسترهای اقتصادی مناسب ۱۱۵
- و: روش تغییر موقعیت ۱۱۷
- ز: روش ابتلا ۱۲۱
- ح: روش رعایت اعتدال ۱۲۴
- ط: روش مشاوره ۱۲۹
- ی: روش ابراز توانایی ۱۳۲
- ک: روش الگودهی ۱۳۴
- ل: روش عفو خطا ۱۳۹
- م: روش مواجهه نمودن با نتایج اعمال ۱۴۱
- ن: نظم اجتماعی ۱۴۴
- سخن آخر ۱۵۱
- منابع و مأخذ ۱۵۵
- منابع فارسی ۱۵۵
- منابع عربی ۱۶۳
- مقالات ۱۶۳

مقدمه

برای موفقیت در هر کاری، آگاهی به اسباب و وسایلی که بتواند بگونه ای سریع و آسان ما را در رسیدن به هدف یاری دهد، لازم است. به عبارت دیگر، اتخاذ روشهایی که بتواند ما را به سادگی و آسانی در پیمودن جاده موفقیت یار و مددکار باشد، از شرایط توفیق در انجام هر کاری است. اسلام پیروانش را به اتخاذ روش ها و شیوه های درست در انجام کارها توصیه کرده است. خداوند متعال در قرآن کریم، سوره بقره، آیه ۱۸۹ می فرماید:

«وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اتَّقَىٰ وَآتَىٰ الْبُيُوتَ مِمَّنْ أَبْأَبْهَا»

و نیکی آن است که پارسا باشید و در هر کاری از «راه» آن داخل شوید.

و در اهمیت روش همین بس که امام صادق (ع) فرمودند:

«الْعَامِلُ عَلَىٰ غَيْرِ بَصِيرَةٍ كَالسَّائِرِ عَلَىٰ غَيْرِ طَرِيقٍ فَلَا تُزِيدُهُ سُرْعَتُ السَّيْرِ إِلَّا بُعْدًا»

عمل کننده بی بصیرت به رهنمودی ماند که بیراهه رود. سرعت حرکت او را به هدف نمی رساند جز آنکه دورش می کند.

برای آنکه بتوان استعداد های اجتماعی نهفته در جامعه را به مرحله ظهور رسانید، بایستی که اولیا و مربیان از روش های تربیت اجتماعی موجود در کتبی چون نهج البلاغه، که سرشار از روش های اجتماعی مؤثر در تربیت است استفاده کرده و جامعه را به سوی کمال مورد رضای خداوند و در پرتو آن، آسایش افراد جامعه سوق دهند.

«تربیت اجتماعی در جایی تصور می شود که برای انسانهای دیگر در اجتماع، حقوق و تکالیفی در نظر گرفته شود. زیرا تربیت فرایندی است که در بُعد اجتماعی، هدفش تسهیل عمل به وظایف اجتماعی در مقابل سایر انسانها و موقعیت های اجتماعی است. بنابراین لازمه یک نظام اجتماعی منسجم، در نظر گرفتن حقوق متقابل افراد انسانی، در جامعه می باشد»^۱.

در این نظام تربیتی، باید بتوانند متریبان خود را به روش های مختلفی با حقوق اجتماعی دیگران آشنا ساخت و تمام مکاتب به این اصل رسیده اند که در صورتی که بتوانند در اجتماع به نظم و ثبات برسند، بایستی برای افراد آن جامعه حقوق و تکالیفی، در نظر گیرند و به خوبی مورد عمل قرار دهند. از دیدگاه امام علی (ع) مسلمانان در جامعه اسلامی با یکدیگر برادرند و میان آنها حقوق و تکالیفی وجود دارد.

«وَلَكُمْ عَلَىٰ مِنَ الْحَقِّ مِثْلُ الَّذِي لِي عَلَيْكُمْ»

و بر شما همانند حق من، حقی تعیین فرموده است^۲.

و بنا به سخن امام (ع) باید به این نکته اشاره داشت که حق، متقابل است و هر فردی در مقابل فرد

دیگر حقی دارد که متقابل می باشد. همچنین حضرت (ع) معیار جامع تری را درباره این مطلب، مطرح می کنند، که با داشتن این قاعده کلی، حتی نیاز چندانی به تعیین مصادیق در برخوردهای اجتماعی باقی نمی ماند. حضرت علی (ع) می فرماید:

«يَا بَنِي أَجْعَلْ نَفْسَكَ مِيزَانًا فِيمَا بَيْنَكَ وَ بَيْنَ غَيْرِكَ، فَأَحِبِّ لْغَيْرِكَ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ، وَ أَكْرَهُ لَهُ مَا تَكْرَهُ لَهَا»

۱. ضمیری، محمدرضا، «تربیت اجتماعی از دیدگاه علوی»، مجله کوثر، شماره ۵۶، ۱۳۸۲.

۲. سید رضی، نهج البلاغه، خطبه ۲۱۶، ص ۴۴۱.

ای پسر! نفس خود را میزان میان خود و دیگران قرار ده، پس آنچه را که برای خود دوست داری برای دیگران نیز دوست بدار، و آنچه را برای خود نمی پسندی، برای دیگران مپسند!^۱

تربیت امری تنها فردی نیست، بلکه روابط اجتماعی، فرهنگ حاکم بر جامعه، ارزش ها، عادات، آداب و سنن اجتماعی، باورها در رفتارهای اجتماعی، نقش مانع و مقتضی در تربیت انسان ها خواهند داشت.^۲

همینطور اگر جامعه ای دست به تربیت فردی انسان ها بزند، و هیچ تربیتی در جهت حل مسایل و رفع نیازهای اجتماعی افراد نداشته باشد، افراد آن جامعه وظایف اجتماعی خود را نمی دانند، و در سطح جامعه با مشکلات بسیاری رو به رو خواهند شد، پس برای اینکه یک جامعه هر چه بیشتر و صحیح تر با وظایف اجتماعی خود آشنا شوند، به تربیت اجتماعی نیازمند هستند.

تربیت از نظر کلی به دو نوع تقسیم می گردد. اول تربیتی که بر محور فرد و جنبه های اخلاقی او دور می زند، در این نوع تربیت، مربی می کوشد خصوصیات اخلاقی را پیاده سازد و به عبارت دیگر فرد را به روحیات ارزنده ای از قبیل راستی و درستی، تقوا، زهد، آخرت گرایی مجهز سازد. دوم تربیتی است که فرد را به اعتبار ارتباط او با دیگران مورد توجه قرار می دهد. در این قسم سعی می شود اصل همزیستی و سازگاری و قبول مسئولیت در فرد پرورش داده شود تا او بتواند در زندگی اجتماعی موفق و کامیاب بوده و از انجام کارها و قبول مسئولیت ها وحشت نداشته باشد.^۳

۱. همان، نامه ۳۱، ص ۵۲۷.

۲. دلشاد تهرانی، مصطفی، سیری در تربیت اسلامی، سوم، تهران، مؤسسه نشر و تحقیقات ذکر، ۱۳۷۷ ص ۸۰.

۳. رشیدپور، حمید، تربیت کودک از نظر اسلام، دوم، تهران، چپخانه کلینی، ۱۳۶۶، ص ۱۲.

فصل اول

کلیات و مفاهیم

گفتار اول: کلیات

الف: بیان موضوع

کمال واقعی انسان از دیدگاه اسلام، در این است که او در تمام ابعاد زندگیش، مطابق آموزه های قرآن بیندیشد و مطابق آن عمل کند، زیرا اسلام میخواهد که انسان بر اثر مجاهدت پیگیر خود و با انتخاب و اختیار خود به کمال حقیقی خود برسد. زیرا انسان مانند سایر مخلوقات، براساس فطرت آفریده شده، اما به دلیل داشتن اختیار نمیتواند همه نواقص خود را به تنهایی تکمیل نماید، بلکه کمال حقیقی او، مستلزم مساعدت های فراوان است و در این مسیر، نیازمند اصول و قوانین و راه و روشهای عملی است

به عبارتی دیگر به کمال رسیدن انسان برخلاف بقیه موجودات، بدون تعلیم و تربیت، ممکن نمی باشد. برای رسیدن به این منظور، هم نیازمند به برنامه است و هم مربی.

دستورات و قواعد و روشهای تربیتی اسلام که از چشمه سار همیشه جاری وحی الهی گرفته شده و با رهنمودهای پیشوایان معصوم (علیهم السلام) که انسانهای کامل و الگو و سرمشق هستند، در تئوری و عمل لباس حقیقت پوشیده است. لذا بر همه لازم است که برای درک آموزه های تربیتی قرآن و درنحوه به کارگیری آنها به این ذوات مقدسه رجوع نمایند و سیره عملی ایشان را سرمشق همه برنامه های زندگی خود به خصوص در امر تعلیم و تربیت فرزندان خود قرار دهند.

از طرفی از میان موجودات این عالم، خداوند تربیت انسان را به انتخاب و اختیار خود او واگذاشت. انسان برای اینکه انسانیت خود را حفظ نماید و برای اینکه بتواند از استعدادهایی که خداوند در وجودش قرار داده به درستی و درجهت سلامت و سعادت

خود و جامعه استفاده کند، نیازمند تربیت است، در غیر اینصورت بنا بر کلام قرآن در آیه ۱۷۹ اعراف، از حیوان هم پست تر خواهد بود.

﴿وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَافَالِإِنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أَوْلَئِكَ هُمُ الْعَافِلُونَ﴾

و در حقیقت بسیاری از جنیان و آدمیان را برای دوزخ آفریده ایم، چرا که دل‌هایی دارند که با آن حقایق را دریافت نمی‌کنند و چشمانی دارند که با آنها نمی‌بینند و گوش‌هایی دارند که با آنها نمی‌شنوند. آنان همانند چهارپایان بلکه گمراه‌ترند. آری آنها همان غافل ماندگانند.

هر موجودی تربیت شود، ارزشش بیش‌تر می‌شود، به ویژه انسان که تمام هویت او به تربیت اوست.

انسان‌ها بدون تربیت ارزش ندارند، از حیوان پست‌تر هستند. زیرا حیوان هرگز از حوزه‌ای که خداوند متعال برایش ترسیم کرده، خارج نمیشود. اما انسان با اختیاری که دارد پا از چارچوب خود بیرون گذاشته و به هر پستی تن میدهد. او با همه اعضا و جوارحش از قبیل؛ چشم، گوش، زبان، دست و پا و فکر و ذهنش، عصیان میکند، زیرا هیچیک از اعضای وجودش تربیت نشده‌اند. هر چیزی را می‌خورد، هر چیز و هر صحنه و هر فیلمی را می‌بیند، هر نوشته‌ای را مطالعه میکند و به هر ندایی گوش فرا میدهد.

انسان تربیت شده در مکتب الهی مثل حیوان درنده‌ای نیست که خوردن مردم را غنیمت بداند. امام علی (ع) در نامه ۵۳ می‌فرماید:

وَلَا تَكُونَنَّ عَلَيْهِمْ سَبْعًا ضَارِيًا تَعْتَنِمُ أَكْلَهُمْ

هرگز مثل حیوان درنده مباش که خوردن آنها را غنیمت بدانی.

بلکه انسان تربیت شده، کسی است که به فرمایش علی (علیه السلام) در خطبه ۱۹۳ از خود، در رنج است و مردم از او در راحتند. در آخرت خود را به زحمت اندازد و مردم را از جانب خود قرین آسایش میسازد.

نَفْسُهُ مِنْهُ فِي عَنَاءٍ وَ النَّاسُ مِنْهُ فِي رَاحَةٍ أَتَعَبَ نَفْسَهُ لِأَخِرَتِهِ وَ أَرَّاحَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ. بدین جهت این پایان نامه مستندات قرآنی روش های تربیت فرزند در نهج البلاغه مورد بررسی قرار داده است تا قدمی هرچند کوچک در راه تبیین معارف دینی بردارد

ب: اهمیت و ضرورت موضوع

امیرمؤمنان علی (علیه السلام) با قرآن رابطه ای ناگسستنی دارد و قرآن بر جان او نشسته است و رفتار ایشان بازتاب آموزه های قرآن است. بنابراین اگر قرآنی که در رفتار امام بازتاب یافته است به درستی بیان شود، الگو و اسوه کاملی برای تربیت فرزند می باشد. از اینرو این پژوهش با هدف برداشتن گامی در گسترش امر تربیت و کاربردی کردن نظرات قرآن و نهج البلاغه در حوزه تربیت، سعی دارد به این مهم بپردازد.

بحث از اهداف در همه موضوعات از مباحث کلیدی است و در بحث تربیت نیز بدون داشتن هدف امکان برنامه ریزی و فعالیت های لازم ممکن نمی باشد. هدف از تربیت در اسلام، تنها تولید نسل نیست و یا فقط پرورش فرزند سالم نمی باشد و همچنین فقط برای تربیت نیروی انسانی برای تداوم جامعه اسلامی نمی باشد، بلکه علاوه بر اینها، هدف نهایی در نظام تربیت قرآنی، رسیدن انسان به مقام عبودیت است. یعنی انسان خود را تسلیم حق نموده، و از خدا اطاعت کند خداوند یکی از صفات «عباد الرحمان» را طلب فرزند صالح دانسته، که مایه روشنی چشم والدین خود باشد، می فرماید:

«وَ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَ ذُرِّيَّتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَ اجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا»^۱

و کسانی اند که می گویند: پروردگارا! به ما از همسران و فرزندانمان آن ده که مایه روشنی چشمان ما باشد و ما را پیشوای پرهیزکاران گردان.

امیرمؤمنان علی (علیه السلام) نیز در این مورد چنین می فرماید:

«ما سَأَلْتُ رَبِّي أَوْلَاداً نَضُرَّ الْوَجْهَ وَ لَا سَأَلْتُهُ وَ لَدَا حَسَنَ الْقَامَةِ وَ لَكِن سَأَلْتُ رَبِّي أَوْلَاداً مُطِيعِينَ لِلَّهِ وَ جَلِيلِينَ مِنْهُ حَتَّى إِذَا نَظَرْتُ إِلَيْهِ وَ هُوَ مُطِيعٌ لِلَّهِ قَرَّتْ عَيْنِي»^۱

من از خداوند خویش طلب فرزندان زیبا چهره و نیکوقامت ننموده ام، بلکه از پروردگارم خواسته ام تا فرزندانم مطیع او باشند و از او بترسند تا اینکه وقتی با این صفات به آنها نظر افکنم مایه چشم روشنی من باشند.

امروزه این هدف اساسی در نظام های تربیتی بشری فراموش شده است. آنچه بیشتر در عصر حاضر از تربیت مدنظر می باشد، این است که بر اثر آن پیشه وران شاغلی در آینده به وجود بیاید که بتواند ضمن تأمین هزینه های زندگی خود، بخشی از چرخ های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جامعه را بچرخاند و در نهایت با رعایت حقوق دیگران بر هم زنده نظم و انضباط عمومی نباشد.

گفتار دوم: مفاهیم

الف: مفهوم روش

روش به معنای «در پیش گرفتن راه^۲» است، «روش» عبارت است از فرآیند عقلانی یا غیرعقلانی ذهن برای دست یابی به شناخت یا توصیف واقعیت. به واسطه روش می توان از طریق عقل یا غیر آن واقعیت ها را شناخت و مدلل کرد و از لغزش برکنار ماند. در معنایی کلی تر، روش هرگونه ابزار مناسب برای رسیدن به مقصود است. روش ممکن است به مجموعه طرقی که انسان را به کشف مجهولات هدایت می کند، مجموعه قواعدی که هنگام بررسی و پژوهش به کار می روند و مجموعه ابزار و فنونی که آدمی را از مجهولات به معلومات راهبری می کند اطلاق شود^۳

۱. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۱، ص ۹۸، باب ۲، فضل الاولاد و ثواب تربیتهم.

۲. محمد معین، فرهنگ فارسی، ج ۱، ص ۴۱۸

۳. باقر ساروخانی، روش های تحقیق در علوم اجتماعی، ج ۱، ص ۲۴

روش عبارت از: مجموعه شیوه‌ها و تدابیری است که برای شناخت حقیقت و برکناری از خطا به کار می‌رود. به طور دقیق تر روش به سه چیز اطلاق می‌شود:

- ۱- مجموعه راه‌هایی که انسان را به کشف مجهولات و حل مشکلات هدایت می‌کند.
- ۲- مجموعه قواعدی که هنگام بررسی و پژوهش واقعیات باید به کار رود تا آدمی از خطا مصون ماند و به حقیقت برسد.
- ۳- مجموعه ابزار یا وسایل و یا تکنیک‌هایی که انسان را در طی این مسیر از مجهولات به طرف معلومات یاری می‌کند^۱

ب: مفهوم تربیت

تربیت، به معنی «پروردن، پروراندن، آداب و اخلاق را به کسی آموختن» و نیز به معنی «پرورش بدن به وسیله انواع ورزش» است.^۲ تربیت به معنای عام، پروراندن هر چیزی است به گونه ای که شایسته آن است. این معنا جمادات، گیاهان، حیوانات و انسانها را شامل شده و نیز در مورد پرورش جسم و روح به کار می‌رود. برای تعیین کیفیت تربیت و پرورش، باید دو چیز را در نظر گرفت: چیزی که مورد تربیت قرار می‌گیرد و هدف از تربیت آن.^۳

در لغت نامه دهخدا، واژه «تربیت» در لغت به معنای پروراندن یا پرورش آمده است.^۴ این واژه در آیات و احادیث کم‌تر استفاده شده، ولی در مقابل واژه تزکیه و تأدیب بیشتر به کار رفته است. تزکیه و تربیت یک معنا دارند؛ زیرا تزکیه نیز مانند تربیت به معنای

۱ - همان، ص ۲۵

۲ - محمد معین، فرهنگ فارسی، ج ۱، ص ۱۱۲

۳ - غلامحسین شکوهی، تعلیم و تربیت و مراحل آن، ص ۸۹

۴ - علی اکبر، دهخدا، لغت‌نامه، تهران، انتشارات دانشگاه، ۱۳۷۸، ص ۱۲۰